

УДК 159.9:378-051

Дубчак Галина Михайлівна, докторантка Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної Академії педагогічних наук України

e-mail: g.dubchak@mail.ru

АКЦЕНТУАЦІЇ ХАРАКТЕРУ В КОНТЕКСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність вивчення проблеми стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій. Описано процедуру дослідження з використанням методики вивчення акцентуацій особистості (К. Леонгарда, Г.Шмішека) та Бостонського тесту стресостійкості. Проаналізовано особливості стресостійкості, акцентуацій характеру та специфіку цих проявів в українських студентів. Виявлено, що для сучасних українських студентів вищих та середніх навчальних закладів характерним є середній рівень стресостійкості, причому у студентів вузів він є істотно вищим, ніж училищ. У близько третини студентів відсутні виражені акцентуації характеру, однак у 65 % вони наявні: найчастіше проявляється від однієї до трьох, а в незначній частини – від чотирьох до восьми акцентуацій характеру. Найбільш вираженими проявами акцентуованих рис хлопців та дівчат є гіпертимний тип, найменш вираженим – тривожний у хлопців та дистимічний у дівчат. Встановлено істотні відмінності в наступних типах акцентуацій молодих людей: емотивному, педантичному, циклотимічному, демонстративному; їхні прояви є вищими у дівчат, ніж у хлопців. Виявлено негативний зв'язок стресостійкості з емотивним, а позитивний – з педантичним, демонстративним, збудливим та дистимічним типами акцентуації, що означає, що особи з емотивним типом акцентуації є менш стресостійкими, а з педантичним, демонстративним, збудливим та дистимічним типами акцентуацій є більш стресостійкими, порівняно з іншими студентами.

Ключові слова: професійна підготовка, соціономічні професії,

студенти, стресс, стрессостійкість, акцентуації характеру.

Дубчак Галина Михайловна, докторантка Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної Академії педагогічних наук України

АКЦЕНТУАЦІИ ХАРАКТЕРА В КОНТЕКСТЕ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ ЛИЧНОСТИ

Аннотація

В статті обоснована актуальність изучения проблеми стрессоустойчивости будущих специалистов социномических профессий. Описана процедура исследования с использованием методики изучения акцентуаций личности (К.Леонгарда, Г.Шмишека) и Бостонского теста стрессоустойчивости. Проанализированы особенности стрессоустойчивости, акцентуаций характера и специфику этих проявлений в украинских студентов. Выявлено, что для современных студентов высших и средних учебных заведений характерно средний уровень стрессоустойчивости, причем у студентов вузов он существенно выше, чем училищ. В около трети студентов отсутствуют выраженные акцентуации характера, однако у 65% они имеются: чаще всего проявляется от одной до трех, а в незначительной части – от четырех до восьми акцентуаций характера. Наиболее выраженными проявлениями акцентуированных черт юношей и девушек является гипертимный тип, наименее выраженным – тревожный у ребят и дистимичный у девушек. Установлены существенные различия в следующих типах акцентуаций молодых людей: эмотивном, педантичном, циклотимическом, демонстративном; их проявления являются высшими у девушек, чем у юношей. Выявлена негативная связь стрессоустойчивости с эмотивным, а положительная – с педантичным, демонстративным, возбудимым и дистимичным типами акцентуации, что означает, что лица с эмотивным типом акцентуации менее стрессоустойчивы, а с педантичным, демонстративным, возбудимым и дистимичным типом акцентуации более стрессоустойчивы по сравнению с

другими студентами.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социномические профессии, студенты, стресс, стрессоустойчивость, акцентуации характера.

Dubchak Galyna Myhailivna, Doctoral Candidate of Institute of Psychology named by G.S.Kostiuk of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

ACCENTUATION OF CHARACTER IN THE CONTEXT OF RESISTANCE TO STRESS

Summary

The article substantiates the topicality of studying the problems of resistance to stress of future socionomic professions specialists. There is described the procedure of research with the use of questionnaire designed to determine accentuation (K. Leonhard. G. Shmishek) and Boston test of resistance to stress. There are analyzed the features of resistance to stress, accentuation of character and specifics of their manifestations among the Ukrainian students. It was found that modern students of universities and vocational schools are characterized by the average level of stress, and besides for university students the level of stress is significantly higher than for vocational school students. In about a third of the students there are absent pronounced accentuation of character, but in 65% they are present: from one to three manifests itself most often, and in small part - from four to eight character accentuations. The most severe manifestations of accentuated features among men and women has hyperthymic type, the least severe anxious type for men and dysthymic type for women. There are revealed substantial differences between the following types of accentuation among young people: emotive, pedantic, cyclothymic, demonstrative; their manifestations are higher among women than among men. The article discovered negative correlation between resistance to stress and emotive type; the correlation is positive between resistance to stress and pedantic, demonstrative, excitable and

dysthymic types, meaning that a person with emotive type of accentuation is less stress resistant, and persons with pedantic, demonstrative, excitable and dysthymic types of accentuation are more stress resistant in comparison to others students.

Keywords: *professional training, socionomic professions, students, stress, resistance to stress, accentuation of character.*

Постановка проблеми і актуальність дослідження. Вміння успішно справлятися зі стресом і зводити до мінімуму його негативний вплив є важливим для кожної людини. Особливого значення стійкість до стресу набуває для фахівців соціономічних професій, трудова діяльність яких є одним з найбільш напружених в психологічному плані видів трудової активності. Важливим аспектом професійної підготовки спеціалістів є врахування властивостей особистості, передусім, її темпераменту та характерологічних особливостей, адже тип реагування і спрямованість поведінки в умовах стресу істотно залежать від індивідуальних особистісних властивостей. Власне в стресових ситуаціях у людини з акцентуйованим характером можуть виникнути порушення поведінки. Тому врахування психологічних аспектів акцентуацій характеру є важливим аспектом у психологічних дослідженнях стресостійкості сучасної молоді не тільки в теоретичному, але і практичному плані, зокрема для вирішення завдань профілактики, ранньої діагностики та психокорекції різних психічних розладів у студентів, а також для забезпечення їхньої високої працездатності в майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на достатньо високий теоретичний рівень досліджень, присвячених проблемі стресостійкості, лише не значна їх частина присвячена емпіричному вивченню окремих аспектів підготовки фахівців соціономічних професій, що явно свідчить про недостатню увагу, яку приділяють дослідники цій проблематиці [2;3].

Так, спроби вивчення стресостійкості майбутніх фахівців знаходимо в працях Т.В. Середи (1987), Ю.В. Щербатих (2000, 2006), О.В. Лозгачової

(2004), С.О. Гапонової (2005), М.С. Корольчука (2006), В.М. Крайнюк (2007), М.Л. Хуторної (2007), І.М. Меньшикової (2008), О.М. Сергєєвої (2008), О.М. Кокуна (2012).

В той же час проблематика акцентуацій характеру і суміжних з нею проблем порушень поведінки у вітчизняній психології і психіатрії вивчена досить детально, в основному, в стосунку до підліткового віку. Ця тема висвітлюється у працях К. Леонгарда (1976, 1992), М.І. Буянова (1986), О.Т. Соколової (1989), А.Є. Лічко (1995, 2009, 2010), А.Н. Прихожан (1999), О.І. Захарова (2000), Н.Ю. Максимової (2001), Ю.А. Александровського (2005), В.А. Гур'євої (2007), О.П. Саннікової (2009) та інших авторів.

Однак у сучасній вітчизняній психології не має емпіричних досліджень акцентуацій характеру у зв'язку із стресостійкістю студентів, тому їх вивчення має важливе значення для вирішення цілого ряду професійних завдань.

Метою статті є емпіричне вивчення особливостей стресостійкості та акцентуацій характеру сучасних українських студентів, що навчаються за різними соціономічними професіями.

Виклад результатів емпіричного дослідження. Л.Д. Гіссен (1990) стверджує, що в центрі проблеми формування стресу стоїть конкретна особистість, адже зовнішня стресова ситуація «переломлюється» внутрішніми індивідуальними особливостями особистості. Тому в реакціях індивіда на стресові впливи важливу роль відіграють стійкі типологічні особливості особистості. Риси темпераменту і характеру органічно пов'язані і взаємодіють з собою в єдиній цілісності людини, утворюючи інтегральну характеристику її індивідуальності. В результаті посилення окремих рис характеру може проявлятися підвищена чутливість, вразливість особистості до одних стресогенних факторів при одночасній стійкості до інших. Заслуговує на увагу факт, що акцентуації характеру частіше зустрічаються у підлітків і юнаків, ніж у дорослих, оскільки саме ці періоди життя найкритичніші для формування характеру та індивідуальності.

З метою вивчення особливостей стресостійкості та акцентуацій характеру сучасних українських студентів, що навчаються за різними соціономічними професіями, нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяло участь 198 студентів вищих та середніх навчальних закладів м. Чернівці. Вік досліджуваних студентів – від 16 до 38 років ($M=19,21$; $SD=4,36$). Середній вік студентів вищих навчальних закладів ($20,60 \pm 5,23$) є істотно вищим, ніж професійних училищ ($17,23 \pm 0,87$) ($p < 0,001$). Серед досліджуваних було 96 чоловіків та 102 жінки. У дослідженні ми прагнули охопити студентів усіх років навчання, тобто, з першого по п'ятий курс. Розподіл досліджуваних за спеціальностями, статтю та типом навчальних закладів представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів за професіями, типами навчальних закладів та статтю

Показники		Студенти середніх навчальних закладів			Студенти вищих навчальних закладів			
		1	2	3	4	5	6	7
N		27	26	32	30	28	30	25
%		14	13	16	15	14	15	13
Хлопці	N	12	12	15	16	13	14	14
	%	44	46	47	53	46	47	56
Дівчата	N	15	14	17	14	15	16	11
	%	28	17	26	24	27	26	22

Примітки: Студенти: 1 – фельдшери, медичні сестри; 2 – продавці; 3 – офіціанти, бармени; 4 – вчителі історії; 5 - юристи; 6 – соціальні педагоги; 7 – психологи.

Тест хі-квадрат показав гомогенність груп студентів за статтю, спеціальністю та типом навчального закладу ($p \geq 0,05$; n_i).

У дослідженні було використано методику вивчення акцентуацій особистості К. Леонгарда, Г. Шмішека (адаптація В.М. Блейхера, 1973) та Бостонський тест стресостійкості [1;4]. Опублікований Г. Шмішеком (H.Schmieschek) в 1970 році опитувальник призначений для діагностики типу акцентуацій характеру і темпераменту, виділених К.Леонгардом. Бостонський тест стресостійкості спрямований на вивчення стилю життя та виявлення стресостійкості особистості. Результати перевірки

психометричних властивостей використаних методик свідчать про їх високу надійність, специфічність, чутливість і валідність.

Математико-статистичні процедури з аналізу результатів дослідження проводилися з використанням комп'ютерної статистичної програми SPSS (критерій t-Student, дисперсійний, кореляційний аналіз). Перевірка нормальності розподілу даних здійснювалася на основі тесту Колмогорова-Смирнова. Розподіл за всіма шкалами є нормальним ($p > 0,05$).

Порівняльний аналіз рівня стресостійкості студентів. Першим кроком нашого дослідження став аналіз рівня стресостійкості студентів.

Таблиця 2

Рівні стресостійкості студентів

Рівень	N	%	M	σ
Низький	37	19	56,49	6,09
Середній	145	73	36,39	8,34
Високий	16	8	15,56	4,48

Наведені у таблиці 2 дані свідчать про те, що для більшості сучасних студентів характерним є середній рівень стресостійкості, низький властивий близько 19% студентів, а високий – лише 8 %. Слід зазначити, що студенти з низьким рівнем стресостійкості можуть потребувати психологічної допомоги.

Наступним кроком нашого аналізу було порівняння досліджуваних груп студентів за статтю (див. табл. 3). Дані частотного аналізу показують, що для більшості хлопців і дівчат властивий є середній рівень стресостійкості, хоча серед дівчат більше осіб з високим і низьким рівнями стресостійкості, однак ці відмінності статистично не значущі ($p > 0,05$).

Таблиця 3

Аналіз стресостійкості студентів за статтю

Рівень	Хлопці				Дівчата				t	p
	N	%	M	σ	N	%	M	σ		
Низький	16	17	54,44	3,52	21	20,5	58,05	7,08	0,10	0,91
Середній	75	78	36,45	7,99	70	68,5	36,33	8,75		
Високий	5	5	15,60	4,27	11	11	15,55	4,78		

Доповненням аналізу є порівняння досліджуваних груп студентів за типом навчального закладу. Наведені у табл. 4 дані показують, що спільним для сучасних студентів вищих та середніх навчальних закладів є домінування середнього рівня стресостійкості, однак його відсоток значно вищий серед студентів вузів, ніж училищ (відповідно 65 % та 80 %). Виявлено, що студентів з низьким рівнем стресостійкості є значно більше серед студентів середніх навчальних закладів, ніж вищих (відповідно 35 % і 6 %).

Таблиця 4

Аналіз стресостійкості студентів вищих та середніх навчальних закладів

Рівень	СНЗ				ВНЗ				t	p
	N	%	M	σ	N	%	M	σ		
Низький	30	35	56,93	6,36	7	6	54,57	4,15	-9,93	0,001
Середній	55	65	41,64	6,56	90	80	33,19	7,68		
Високий	0	0	0	0	16	14	15,56	4,48		

Примітки: СНЗ – середній навчальний заклад, ВНЗ – вищий навчальний заклад;

Тривожним фактом є відсутність студентів з високим рівнем стресостійкості серед учнів професійних училищ, в той час як серед студентів вузів їх є близько 14 %. Аналіз критерію t-Student показав статистичну значущість виявлених відмінностей: рівень стресостійкості студентів вузів є істотно вищим ($M=32,02$, $\sigma=9,78$), ніж студентів середніх навчальних закладів ($M=47,04$, $\sigma=11,05$).

Порівняльний аналіз проявів акцентуацій характеру студентів. Важливим етапом нашого дослідження стало вивчення проявів акцентуацій характеру сучасних студентів (див. табл. 5).

Таблиця 5

Аналіз акцентуацій характеру студентів

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
M	16,94	14,32	15,22	14,56	12,20	16,15	14,59	13,27	11,84	16,07
σ	4,664	3,884	4,996	4,356	6,016	5,415	4,814	5,228	3,684	5,580

Примітки: Типи акцентуацій - 1 - гіпертимний; 2 – застрягаючий; 3 – емотивний; 4 – педантичний; 5 – тривожний; 6 - циклотимічний; 7 – демонстративний; 8 – збудливий; 9 – дистимічний; 10 – екзальтований.

Вище наведені дані показують, найбільш вираженими проявами акцентуацій студентів є гіпертимний тип ($M=16,94$; $\sigma=4,664$), що характеризується постійним підвищеним настроєм в поєднанні з жагою діяльності, високою активністю, заповзятістю; найменш вираженими – дистимічний ($M=11,84$; $\sigma=3,684$), який є протилежністю попереднього і характеризується зниженим настроєм, фіксацією на похмурих сторонах життя, ідеомоторною загальмованістю. Ми також проаналізували емпіричні дані за рівнями вияву акцентуєваних рис студентів (див. табл. 6).

Таблиця 6

Аналіз акцентуацій характеру студентів

	Відсутність акцентуєваних рис			Тенденція до певного типу акцентуації			Наявність акцентуації		
	%	M	σ	%	M	σ	%	M	σ
1	23,5	10,60	2,06	45,5	16,77	1,48	31	22,55	1,51
2	39	10,47	1,91	47,5	15,94	1,64	13,5	20,91	1,01
3	38	10,01	2,44	36	16,44	1,50	26	21,70	1,28
4	37,5	9,89	1,89	44,5	16,23	1,52	18	20,97	1,25
5	58	8,03	3,47	26	16,62	1,51	16	21,81	1,35
6	35,5	10,24	2,77	26,5	16,15	1,47	38	21,97	1,41
7	37,5	9,59	2,72	36,5	15,78	1,62	26	20,64	1,03
8	52	9,26	2,85	32	16,13	1,46	16	22,15	1,48
9	65	9,85	2,67	31	15,68	1,26	4	21,00	0,00
10	41,5	10,46	2,63	35,5	18,00	0,00	23	24,00	0,00

Примітки: як у таблиці 5.

Наведені у таблиці результати показують, що сучасним студентам властиві різні типи акцентуацій. Якщо проаналізувати показники вже сформованих акцентуацій, то у більше третини студентів виявлено такі риси характеру за циклотимічним та гіпертимним типом (відповідно 31% і 38%). Ці студенти є активними, енергійними, оптимістичними, з високим життєвим тонусом (гіпертимна акцентуація), або ж у них виявляються зміни гіпертимних і дистимічних фаз (циклотимічна акцентуація). Також значно вираженими є емотивний (26 %), демонстративний (26 %) та екзальтований (23 %) типи акцентуацій. Особи з емотивними акцентуаціями відрізняються особливою вразливістю і чутливістю. Демонстративній особистості

необхідна увага всіх навколишніх, яку вона прагне отримати за будь-яку ціну. Екзальтовані особи інтенсивно реагують на будь-які, навіть незначні події, впадаючи при цьому в ейфорійні крайності. До найменш виражених акцентуацій можна віднести дистимічний тип, який виявлено лише у 4% студентів.

Слід зазначити, що виділені К. Леонгардом типи акцентуованих особистостей поділяють на акцентуації характеру та акцентуації темпераменту. В нашому дослідженні виявлені акцентуації належать до акцентуацій темпераменту, за винятком демонстративного типу, який відносять до акцентуацій характеру.

Наступним кроком нашого аналізу було порівняння емпіричних даних за статтю. Результати аналізу представлено в таблиці 7.

Таблиця 7

Аналіз акцентуацій характеру студентів за статтю

Типи акцентуації	Хлопці		Дівчата		t	p
	М	σ	М	σ		
Гіпертимний	16,43	4,254	17,41	4,984	1,449	,149
Застрягаючий	14,43	4,149	14,22	3,643	-,384	,701
Емотивний	14,32	4,428	16,05	5,350	2,461	,015
Педантичний	13,72	4,292	15,33	4,292	2,602	,010
Тривожний	11,38	5,457	12,95	6,419	1,822	,070
Циклотимічний	15,07	4,706	17,14	5,838	2,727	,007
Демонстративний	13,87	5,594	15,56	4,830	3,005	,003
Збудливий	12,62	4,739	13,87	5,594	1,669	,097
Дистимічний	11,87	3,900	11,81	3,495	-,108	,914
Екзальтований	15,59	5,700	16,51	5,460	1,155	,250

Вище наведені дані показують, найбільш вираженими проявами акцентуацій характеру хлопців є гіпертимний тип (М=16,43; σ=4,254); найменш вираженими – тривожний (М=11,28; σ=5,457). У дівчат найбільш вираженим типом також є гіпертимний (М=17,41; σ=4,984), найменш вираженим – дистимічний (М=11,81; σ=3,495) тип. Аналіз критерію t-Student виявив істотні відмінності в наступних типах акцентуацій хлопців та дівчат: емотивному, педантичному, циклотимічному, демонстративному: їхні прояви

є вищими у дівчат, ніж у хлопців. Це означає, що дівчата є більш чутливими та вразливими, відрізняються глибиною переживань; є більш ригідними, їхні психічні процеси є більш інертними, що може зумовлювати тривале переживання травмуючих подій; частіше виявляється демонстративність поведінки, жвавість, рухливість, легкість у встановленні контактів а також зміна гіпертимних і дистимічних фаз.

Доповненням аналізу є порівняння досліджуваних груп студентів за типом навчального закладу. Результати аналізу представлені в таблиці 8.

Таблиця 8

Аналіз акцентуацій характеру студентів за типом навчального закладу

Типи акцентуації	СНЗ		ВНЗ		t	p
	М	σ	М	σ		
Гіпертимний	17,75	5,481	16,31	3,810	-2,072	,040
Застрягаючий	14,42	3,396	14,24	4,242	-,332	,740
Емотивний	15,14	4,831	15,29	5,143	,201	,841
Педантичний	15,65	4,442	13,70	4,109	-3,147	,002
Тривожний	13,02	6,306	11,56	5,725	-1,691	,092
Циклотимічний	17,22	5,010	15,31	5,593	-2,475	,014
Демонстративний	15,98	4,146	13,50	5,035	-3,661	,001
Збудливий	14,22	5,281	12,53	5,087	-2,261	,025
Дистимічний	12,14	3,367	11,60	3,915	-1,028	,305
Екзальтований	16,59	5,528	15,67	5,614	-1,140	,256

Примітки: як у таблиці 4.

Результати, наведені у таблиці, показують, що найбільш вираженими проявами акцентуацій характеру сучасних студентів вищих та середніх навчальних закладів є гіпертимний, найменш вираженим – дистимічний типи. Аналіз критерію t-Student виявив істотні відмінності в наступних типах акцентуацій студентів вищих та середніх навчальних закладів: гіпертимному, педантичному, циклотимічному, демонстративному, збудливому: вказані прояви є вищими у студентів професійних училищ, ніж у студентів вищих навчальних закладів.

Ми також проаналізували кількісні прояви акцентуацій у кожного з досліджуваних студентів. Наведені у таблиці 9 дані показують, що у близько третини студентів відсутні виражені акцентуовані риси, однак у 65 % вони

наявні. Найчастіше у студентів проявляється від однієї до трьох, а в незначної частини – від чотирьох до восьми типів акцентуацій характеру. Слід зазначити, що студенти з численними проявами акцентуацій можуть мати проблеми в спілкуванні і навчанні та потребувати психологічної допомоги. Наведені вище дані також дозволяють говорити про те, що значна частина студентів вищих та середніх навчальних закладів в майбутньому може мати проблеми у виконанні своїх професійних обов'язків, оскільки вони належать до соціономічних професій.

Таблиця 9

Кількісні прояви акцентуацій у студентів

Акцентуації		0	1	2	3	4	5	6	7	8
N		69	37	31	25	7	8	12	4	3
%		35	19	15,5	12,5	3,5	4	6	2	1,5
Хлопці	N	47	20	13	5	1	6	4	0	0
	%	49	21	14	5	1	6	4	0	0
Дівчата	N	24	17	18	20	6	2	8	4	3
	%	23	16,5	17,5	20	6	2	8	4	3
СНЗ	N	28	11	5	17	2	8	10	1	3
	%	33	13	6	20	2	9,5	12	1	3,5
ВНЗ	N	43	26	26	8	5	0	2	3	0
	%	38	23	23	7	4	0	2	3	0

Примітки: СНЗ – середній навчальний заклад, ВНЗ – вищий навчальний заклад; 0 – відсутність акцентуацій у особи; 1-8 – кількість акцентуацій у особи.

Кореляційний аналіз результатів дослідження типу акцентуацій особистості з рівнями стресотійкості студентів. Цікавим виявився аналіз кореляційних зв'язків досліджуваних нами параметрів (див. табл. 10). Найсильніші кореляційні зв'язки виявлено за даними шкал методики Г.Шмішека, що свідчить про високі психометричні показники даної методики. Показник статі корелює з рівнем психічної напруги, емотивним, педантичним, циклотимічним та демонстративним типами акцентуацій, що підтверджує результати наведеного вище аналізу. Виявлено негативний зв'язок стресотійкості з емотивним, а позитивний – з педантичним, збудливим, демонстративним та дистимічним типами акцентуації, що дозволяє говорити про те, що особи з емотивним типом акцентуації є менш

стресостійкими, а з педантичним, демонстративним, збудливим та дистимічним типами акцентуацій є більш стресостійкими, порівняно з іншими студентами.

Таблиця 10

Аналіз кореляційних зв'язків досліджуваних параметрів

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1,000	-,005	,104	-,018	,171*	,184*	,134	,213**	,216**	,128	-,038	,076
2	,412**	,117	-,037	-,065	,000	,164*	,167*	,171*	,027	,173*	,070	,063
3	-,005	1,000	,106	,067	-,202**	,294**	,119	,118	,199**	,171*	,156*	,113
4	,104	,106	1,000	,371**	,299**	,387**	-,011	,401**	,556**	,164*	-,096	,373**
5	-,018	,067	,371**	1,000	,280**	,264**	,135	,276**	,173*	,294**	-,084	,391**
6	,171*	-,202**	,299**	,280**	1,000	,248**	,369**	,374**	,186**	,263**	-,112	,368**
7	,184*	,294**	,387**	,264**	,248**	1,000	,305**	,456**	,393**	,434**	,159*	,389**
8	,134	,119	-,011	,135	,369**	,305**	1,000	,312**	,102	,292**	,081	,317**
9	,213**	,118	,401**	,276**	,374**	,456**	,312**	1,000	,383**	,382**	-,029	,435**
10	,216**	,199**	,556**	,173*	,186**	,393**	,102	,383**	1,000	,208**	-,037	,204**
11	,128	,171*	,164*	,294**	,263**	,434**	,292**	,382**	,208**	1,000	,191**	,376**
12	-,038	,156*	-,096	-,084	-,112	,159*	,081	-,029	-,037	,191**	1,000	,090

Примітки: 1 – стать; 2 – рівень стресостійкості; 3 - гіпертимний; 4 – застрягаючий; 5 – емотивний; 6 – педантичний; 7 – тривожний; 8 - циклотимічний; 9 – демонстративний; 10 – збудливий; 11 – дистимічний; 12 – екзальтований.

Висновки. На основі викладених вище результатів емпіричного дослідження можна зробити наступні висновки:

Для сучасних українських студентів вищих та середніх навчальних закладів характерним є середній рівень стресостійкості, причому у студентів вузів він є істотно вищим, ніж професійних училищ.

У близько третини студентів відсутні виражені акцентуації характеру, однак у 65 % вони наявні: найчастіше проявляється від однієї до трьох, а в незначної частини – від чотирьох до восьми типів акцентуацій характеру. Наведені вище дані дозволяють говорити про те, що значна частина студентів вищих та середніх навчальних закладів можуть мати проблеми в спілкуванні і навчанні та потребувати психологічної допомоги, а в майбутньому – мати проблеми у виконанні своїх професійних обов'язків, оскільки вони належать до соціономічних професій.

Найбільш вираженими проявами акцентуацій характеру хлопців та дівчат є гіпертимний тип, найменш вираженим – тривожний у хлопців та

дистимічний у дівчат. Виявлено істотні відмінності в наступних типах акцентуацій молодих людей: емотивному, педантичному, циклотимічному, демонстративному: їхні прояви є вищими у дівчат, ніж у хлопців.

Виявлено негативний зв'язок стресостійкості з емотивним, а позитивний з педантичним, демонстративним; збудливим та дистимічним типами акцентуації, що дозволяє говорити про те, що особи з емотивним типом акцентуації є менш стресостійкими, а з педантичним, демонстративним; збудливим та дистимічним типами акцентуацій є більш стресостійкими, порівняно з іншими студентами.

Список використаних джерел

1. Батаршев, А.В. Диагностика черт личности и акцентуаций. Практическое руководство / А.В. Батаршев. – М.: Психотерапия, 2006. – 288 с.

2. Дубчак Г.М. Порівняльний аналіз стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій /Г.М.Дубчак// Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАНП України. – К., 2015. – Т.V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія.– Випуск 15. – С.43–50

3. Кокур О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: монографія / О.М.Кокур. – К.: ДП «Інформ. – аналіт. агентство, 2012. – 200 с.

4. Щербатых Ю.В. Психология стресса и методы коррекции / Ю.В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2006. – 256 с.

References transliterated

1. Batarshchew, A.V. Diagnostika chert lichnosti i akcentuacij. Prakticheskoe rukowodstvo / A.V. Batarshchew. – M.: Psihoterapija, 2006. – 288 s.

2. Dubchak G.M. Porivnjaj'nyj analiz stresostijkosti majbutnih fahivciv socionomichnyh profesij /G.M.Dubchak// Aktual'ni problemy psihologii': Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psihologii' im. G.S. Kostjuka NANP Ukrai'ny. – K., 2015. – T.V:Psyhofiziologija. Psihologija praci. Eksperymental'na psihologija.–

Vypusk 15. – S.43–50

3. Kokun O.M. Psihologija profesijnogo stanovlennja suchasnogo fahivcja: monografija / O.M.Kokun. - K.: DP «Inform.- analit. agentstvo, 2012.- 200 s.

4. Shherbatyh Ju.V. Psihologija stressa i metody korrekcii / Ju.Z. Shherbatyh. – SPb.: Piter, 2006. – 256 c.